

Editöre Mektup

H1N1'den Coronavirüs'e: COVID-19 ile mücadele ederken tarihsel epidemiyolojiden neler öğrenebiliriz?

 Murat Yolun

Araş.Gör.Dr, Tarih Bölümü, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman, Türkiye.

Gönderilme tarihi: 01.04.2020, Kabul tarihi: 19.11.2020

Öz

Son 200 yılda muazzam bir ilerleme gösteren modern bilimsel tıp sıklıkla pandemiler ile karşı karşıya kalmış olsa da önemli ölçüde hızlı bir reaksiyon göstermeyi başarmıştır. Geçmişteki salgınlardan yola çıkarak günümüzdeki COVID-19 hastalığı ve 1918'deki yıkıcı İspanyol Gribi pandemisi ile mukayese edildiğinde çıkarılacak dersler bulunmaktadır. Başka bir deyişle, coronavirüs ile mücadele ederken tarihsel epidemiyolojinin verilerinden yararlanmak elzemdir. Her iki salgında patojenin tespit edilmesi modern tıbbın geldiği noktayı göstermesi bakımından büyük bir başarı öyküsünü ortaya koymaktadır. Çin'de patlak veren COVID-19 salgınına yönelik olarak gösterilen tıbbi reaksiyon takriben 100 yıl önce dünyayı kasıp kavuran İspanyol gribine nazaran daha hızlı ve etkili olmuştur. Öte yandan, her iki salgının dalgalar şeklinde gerçekleşmesi dikkat çekici bir tarihsel gerçeği bizlere tekrar hatırlatmıştır: pandemileri saman alevi gibi parlayıp hemen sönmeyişini ve İtalya gibi bazı ülkelerin pandemilerden zarar görmeye daha yatkın olduğu. Bu çalışmada İspanyol Gribi ve COVID-19 pandemileri mukayeseli olarak ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Coronavirüs, İspanyol Gribi, COVID-19, pandemi, epidemiyoloji

Sorumlu yazar: Murat Yolun, Adıyaman Üniversitesi, Tarih Bölümü, 02040, Merkez, Adıyaman.
E-mail: muratyolun@gmail.com; Tel: +905077694910.

Copyright holder Turkish Journal of Public Health

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. This is an open Access article which can be used if cited properly.

From H1N1 to Coronavirus: What can we learn from historical epidemiology while struggling with COVID-19?

Abstract

Modern scientific medicine has made great progress in the last two hundred years. In this period, the global medical establishment has frequently faced pandemics, often succeeding in giving a fast and organized response. When the current COVID-19 pandemic and the destructive 1918 Spanish Influenza are compared, there are lessons to be learned. In other words, it is vital to benefit from historical epidemiology while coping with new pandemics. The detection of pathogens in both pandemics prove a great success story in terms of demonstrating the progress of modern medicine. The medical reaction against COVID-19 was faster and more efficient compared to the Spanish Influenza which wrought havoc on the world a hundred years ago. Besides, the fact that both pandemics appeared in the form of waves remind us of a striking historical fact: pandemics do not disappear like a flash in the pan and some countries like Italy are more prone to pandemics. In this study, the Spanish Influenza and COVID-19 pandemics are comparatively examined.

Keywords: COVID-19, Spanish influenza, pandemic, Coronavirus, epidemiology

Son 200 yıl içerisinde insanoğlunun veba, tüberküloz ve çiçek hastalığı gibi bulaşıcı hastalıkların yeryüzünden büyük oranda silinmesi konusunda gösterdiği başarı tıp tarihinin en eşsiz başarıları olarak takdim edilebilir. Kentsel sanitasyon hizmetlerinin artması, bireysel ve kolektif hijyene uyulması, daha iyi beslenme gibi birçok tıbbî, iktisadî ve toplumsal faktörlerin de bir araya gelmesiyle birlikte binlerce yıldır insanlara musallat olan öldürücü salgın hastalıklar tıbbin elinde adeta "sihirli değnekler"¹ varmışçasına zapturapt altına alınabilmektedir. Modern bilimsel tıp yaklaşık son 100 yıl içinde, 1950'li yıllardaki grip salgınları, 1980'li yıllardaki HIV/AIDS ve 2009'da ilk olarak Meksika'da ortaya çıkan Domuz gribi gibi etki alanı son derece geniş ve yıkıcı pandemilerin meydan okuması ile karşı karşıya kaldı. Ancak, bu pandemiler arasında 1918'de H1N1 virüsünün yol açtığı ve takriben 50 milyon civarında insanın hayatına mal olan İspanyol Gribi felaketi ve halen yaşamakta olduğumuz COVID-19 pandemisi oldukça dikkat çekicidir. Bu mektupta bu iki pandemi ele alınacaktır.

Tarihsel bağlam içinde hem İspanyol hem de COVID-19 pandemilerinin kendilerine has yönleri olduğu kadar izledikleri

epidemiyolojik seyir açısından da şaşırtıcı benzer noktaları mevcuttur. Modern bilimsel tıbbın ve siyasî otoritelerin göstermiş olduğu reaksiyon 1918'deki pandemiye nazaran kadar hızlı ve etkili olarak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle, İspanyol Gribi ile mukayese edildiğinde COVID-19 salgınına verilen reaksiyon modern tıbbın tarihinde bir başarı öyküsü olma yolunda ilerlemektedir.

H1N1 ve Coronavirüs'ün tespit edilmesi

Modern toplumları sinir uçlarından sarsan bu iki virüsün ortaya çıkış noktası bize insanlar ve hayvanların biyolojik yazgısının oldukça müşterek olduğunu ispatlıyor. Her iki patojenin de hayvanlardan insanlara sirayet etmiş (zoonotik) bir hastalığa yol açtığı mikrobiyolojik olarak kanıtlanmıştır. İspanyol gribine yol açan H1N1 virüsü, Mart 1918'den kısa bir süre önce Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) çok sayıda kümes hayvanı ve domuz çiftliklerinin bulunduğu Kansas City'ye bağlı Haskell County'de ortaya çıktı. Ayrıca bu küçük yerleşim yerinde askerî kışla olarak hizmet veren Camp Funston'da çok sayıda Çinli işçi de istihdam edilmekteydi.² Coronavirüs'ün ortaya çıkmasında da yine benzer şekilde, arakonak türü henüz tam olarak tespit edilememiş olsa da Dünya Sağlık

Örgütü'nün hazırlamış olduğu rapora göre patojenin hayvanlardan insanlara geçtiği kesindir.³

Her iki patojenin zoonotik olmasına rağmen İspanyol Gribi'nin arkasındaki H1N1 virüsünün tespiti için elektron mikroskopunun icat edildiği 1930'lu yılları beklemek gerekiyordu. Esasında bu grip salgınının mikrobiyolojisini çözmeye çalışan araştırmacılar yıllarca Alman bakteriyolog ve hekim Richard Pfeiffer'ın gribin patojeni olarak gösterdiği *Bacillus influenzae* bakterisini enfekte olmuş kişilerde arayarak nafiye bir çaba içerisinde oldular. Gribin arkasında bu bakterinin değil de bir virüsün olduğu ancak 1933'te anlaşılabilir. Başında Patrick Laidlaw'un olduğu Londra merkezli bir araştırma grubu bu tarihte grip virüsünü izole etmeyi başararak bu hastalığa yol açan patojenin Pfeiffer'ın iddia ettiği bakteri olmadığını ispatladılar.⁴ 1918'de patlak veren grip pandemisine yol açan patojen ancak 1933'te tespit edilirken Coronavirüs'ün mikrobiyolojik olarak tespit edilmesi ise son derece hızlı gerçekleşti.

Çin'de COVID-19 vakası ilk defa 2019'un Kasım veya Aralık ortaya çıktıktan sonra birkaç ay hemen sonra Çinli ve diğer ülkelerin araştırmacılarının teşkil ettiği bir bilimsel kurulu patojenin genom dizilimini kısmen tespit ederek bunun SARS'a (Severe Acute Respiratory Syndrome) %70 oranında benzediğini ortaya koydu. Böylelikle tedavi yöntemleri ve aşı geliştirilmesi için çok önemli bir mesafe kat edilmiş oldu.⁵ Kısacası, 1918'deki pandemide virüsü bulabilmek için 15 sene beklemek gerekirken birkaç ay gibi son derece kısa addedilebilecek süre içerisinde COVID-19'a yol açan patojenin genetik şifreleri belirlendi. Bu hız bile mikrobiyolojik teknolojinin geldiği noktayı göstermesi açısından eşsiz bir başarı olarak telakki edilebilir.

Olası pandemik dalgalar

H1N1'in tespit edilmesine kıyasla Coronavirüs daha hızlı tespit edilmiş olabilir, ancak tarihsel epidemiyoloji bize bu çaptaki bir biyolojik felaketin kökünün kazanmasının kısa bir süre içinde halledilebilecek bir mevzu olmadığını da göstermektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse çiçek hastalığına yönelik aşı 1796'da

Edward Jenner tarafından bulunduktan sonra son çiçek hastalığı vakası 1977'de görüldü. Yani toplamda yaklaşık 180 senelik mücadelenin sonunda Dünya Sağlık Örgütü bu hastalığın kökü kazındığını ilan etti. Başka bir örnek vermek gerekirse, pandemi olarak da kabul edilen HIV/AIDS'in ilk vakası 1981'de görüldükten sonra halen bu hastalıkla mücadele küresel olarak yoğun olarak devam etmekte ve şu ana kadar bu enfeksiyon için nihai bir çözüm bulunmadığı için antiretroviral tedavi yöntemleri hastalık kontrol altında tutulmaya çalışılıyor.

Şüphesiz 1918'deki grip salgınının tarihsel koşulları ile COVID-19'un şu an içinde bulunduğu koşullar oldukça farklı olabilir, ancak yaklaşık yüz yıl önceki bu salgın deneyimi bize coronavirüs'ün yol açtığı bu hastalık ile mücadelenin uzun yıllara yayılacağına çok güçlü işaretlerini vermektedir. İspanyol pandemisi de üç dalga halinde yıllara yayılarak 50 milyon civarında insanın hayatına mal olmuştu.⁶ Bilhassa ikinci dalga Birinci Dünya Savaşı'nda yer almış askerlerin terhis olduğu 1918'in sonbaharında ortaya çıktı ve milyonlarca asker cepheye kaptığı virüsü sivil halka sirayet ettirerek salgının daha da kitleselleşmesine yol açtı. İspanyol pandemisi ile ilginç olan hususlardan bir tanesi Avrupa'da bu salgından en fazla can kaybının verildiği ülkelerin başında, COVID-19'un da en fazla vurduğu ülkelerin başında olan İtalya ve İspanya geliyordu. İtalyanlar nüfusunun binde 10.7'sini (390,000 kişi), İspanyollar ise nüfusunun binde 12.3'ünü (takriben 257,000 kişi) 1918'deki grip salgınında kurban verdi.⁷ Bu iki ülke deyim yerindeyse pandemilerin çıktığı yer olmasa da sıklıkla bunların rezervuarı haline gelebiliyor. İtalyan kent devletleri 14. Yüzyıldaki Kara Ölüm'den de ağır şekilde etkilenerek demografik ve iktisadi olarak ağır bir darbe yemişti. Bu durumum açıklanması ve gelecekteki salgın hastalıkların Avrupa kıtasındaki yayılımını bir nebze azaltabilmek için bu iki ülke ile ilgili olarak özel bir politika yürütmek gerekebilir.

Tarihsel epidemiyoloji bize 2020'nin sonlarına doğru ikinci ve üçüncü bir coronavirüs dalgasına karşı tıbbi ve iktisadi olarak hazır olmamızda büyük bir fayda olacağına işaretini veriyor. Aşı bulunsa dahi

bunun ne kadar efektif bir çözüm olacağı halen belirsizliğini korurken milyarlarca insanın aşılması gerekebileceği gerçeği karşımızda durmaktadır. Dolayısıyla profilaktik önlemler alınırken ekonomik ve insan gücü kaynaklarının uzun vadeli olacak bir mücadele için hazır tutulmasında büyük fayda görünmektedir. Her ne kadar farmakoloji, mikrobiyoloji 1918'deki koşullara göre gelişmiş olsa da COVID-19'un ancak uzun yıllara yayılan bir mücadele ile ancak alt edilebilmesi mümkün görünüyor. Dolayısıyla iktisadi ve toplumsal yaşamın da bu mücadeleye uzun vadede uyum sağlayacak şekilde yapılandırılması ve kaynakların da buna göre harcanması yerinde olacaktır.

Kaynaklar

1. Lindemann M. *Medicine and Society in Early Modern Europe*. New York: Cambridge University Press, 2010.
2. Erkoreka A. Origins of the Spanish Influenza pandemic (1918-1920) and its relation to the First World War. *J Mol Genet Med*. 2009;3(2):190-194. doi:10.4172/1747-0862.1000033.
3. Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Available at <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-on-covid-19-final-report.pdf> (online). Erişim: 23 Mart 2020.
4. Barry J. *The Great Influenza: The Story of the Deadliest Pandemic in History*. New York: Penguin Books, 2005. Quinn, T. *Flu: A Social History of Influenza*. Londra: New Holland, 2008.
5. John Nkengasong, China's response to a novel coronavirus stands in stark contrast to the 2002 SARS outbreak response. *Nat Med*. 2020; 26: 310-311 <https://doi.org/10.1038/s41591-020-0771-1>.
6. Price-Smith A. *Contagion and Chaos: Disease, Ecology, and National Security in the Era of Globalization*. Massachusetts: MIT Publishing, 2009. Oldstone, M. B. A. *Viruses, Plagues and History*. New York: Oxford University Press, 2010.
7. Johnson N.P.A.S., Mueller J. Updating the Accounts: Global Mortality of the 1918-1920 "Spanish" Influenza Pandemic. *Bulletin of the History of Medicine* 2002; 76 (1): 105-115. doi:10.1353/bhm.2002.0022.